

DET DATAFICEREDE MENNESKE

STINE LOMBORG

LEKTOR VED INSTITUT FOR KOMMUNIKATION, KØBENHAVNS UNIVERSITET

Med skandalen om Facebook og Cambridge Analytica, hvor personlige data om over 80 millioner brugere fra hele verden uden deres vidende var blevet indsamlet gennem en personlighedstest på Facebook, blev 'dataficering' genstand for offentlig bekymring. Skandalen gav også næring til en mere generel akademisk kritik både af den overvågning, som muliggøres, når vores personlige datafodspor opsamles af andre, og af data-drevne beslutningsprocesser og produkter, der potentielt diskriminerer mellem mennesker, og derved undergraver grundlæggende rettigheder og etiske fordringer om frihed, lighed og fairness for alle.

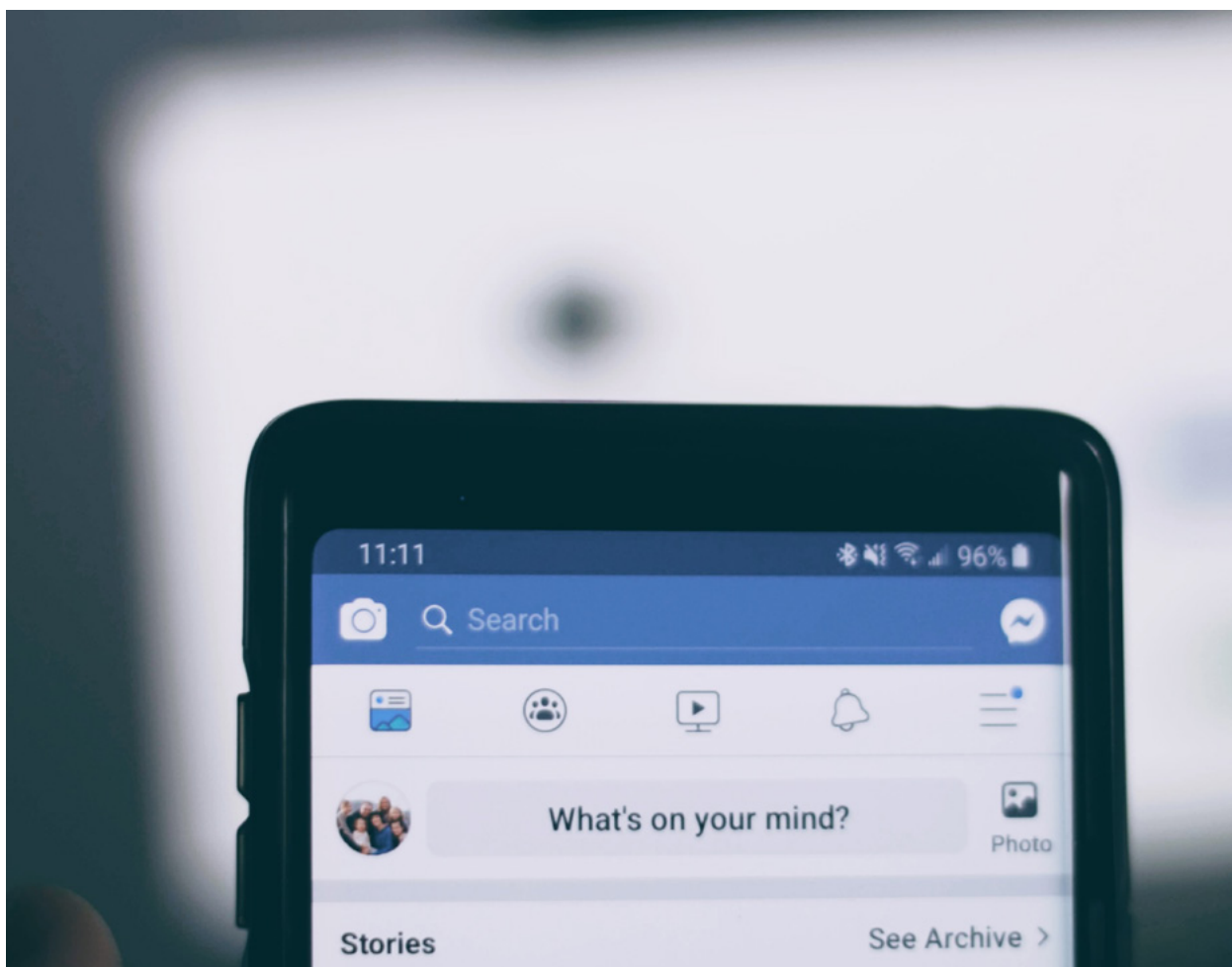

FOTO: UNSPLASH.COM / JOSHUA HOEHNE

Hverdagen er i stigende grad dataficeret, fordi digitale medier gennemsyrrer hverdagslivet og er med til at få det til at hænge sammen.

I 2018 rullede skandalen om Facebook og Cambridge Analytica, hvor personlige data om over 80 millioner brugere fra hele verden uden deres vidende var blevet indsamlet gennem en personlighedstest på Facebook. 270.000 brugere havde tilgået testen, der så høstede oplysninger ikke bare om dem, men også deres sociale netværk. Disse data blev solgt og brugt bl.a. i politisk sammenhæng i den amerikanske præsidentvalgkamp i 2016 og i kampagnen for Brexit. Hvad der kunne synes uskyldige data i én kontekst, var pludselig i aggregeret form ikke længere så uskyldige. Med Cambridge Analytica-skandalen blev 'dataficering' genstand for offentlig bekymring. Skandalen gav også næring til en mere generel akademisk kritik både af den overvågning, som muliggøres, når vores personlige datafodspor opsamles af andre, og af data-drevne beslutningsprocesser og produkter,

der potentielt diskriminerer mellem mennesker, og derved undergraver grundlæggende rettigheder og etiske fordringer om frihed, lighed og fairness for alle. I en dansk kontekst afføder dataficeringen spørgsmål om, hvordan vi værner om demokratiske processer og principper, og om den grundlæggende tillid til hinanden og til velfærdssamfundets institutioner i et gennemdigitaliseret samfund. Men dataficering har også konsekvenser for hver enkelt af os. Hverdagen er i stigende grad dataficeret, fordi digitale medier gennemsyrrer hverdagslivet og udgør en central praktisk kilde til at få hverdagens gøremål gjort og få livet i al almindelighed til at hænge sammen: Fra familiekoordinering til arbejde til kontakt med skolen, sundhedssystemet, banken etc. Med dette kommer en gennemgribende dataficering af os alle.

FOTO: UNSPLASH.COM / MARKUS SPISKE

Dataficering – hvad er det? Kort fortalt betegner det den proces, hvor igennem de digitale spor, vi alle efterlader os igennem vores online aktiviteter, transformeres til datapunkter i databaser, som kan samkøres med andre data, analyseres og anvendes af private og offentlige organisationer med henblik på værdiskabelse, fx procesoptimering og økonomisk gevinst. Dataficering kommer fx til udtryk i form af personaliserede reklamer på sociale medier (de fleste af os har nok prøvet at 'google' et bestemt produkt for så minutter efter at se det optræde i en reklame i vores personlige Facebookfeed), men også i data-drevne processer der skal bidrage til at screene borgere ift. bestemte risici og velfærdssyndelser, bedrive grænsekontrol, udvikle personaliseret behandling i sundhedsvæsenet etc. Men hvad betyder digitale infrastrukturer og datastrømme egentlig for mennesker i hverdagslivet, arbejdslivet og vores liv i velfærdssamfundets institutioner?

Min forskning er drevet af spørgsmål om individet set gennem data – både de måder vi *tracker os selv* mere eller mindre frivilligt, og de måder *andre tracker os* gennem digitale medier. På den ene side studerer vi i min

forskningsgruppe det levede hverdagsliv med digitale medier og data: Hvilke muligheder og begrænsninger skaber dataficering for menneskelig erkendelse, oplevelse og handling; groft sagt for udfoldelsen af det gode liv? På den anden side undersøger vi digitale infrastrukturer: Hvordan foregår den tracking og dataopsamling egentlig rent teknisk, hvilke data opsamles, og hvordan og for hvem omsættes data om individet i praksis til værdi? Min forskning oscillerer mellem disse to perspektiver og søger at forbinde dem gennem empiriske studier af forskellige former for 'tracking' i digitale medier og med et kommunikationsteoretisk perspektiv som indgang.

Kommunikationsforskningen bidrager til at forstå dataficeringens logikker og konsekvenser på flere måder. For det første bidrager kommunikationsforskningen til at udfordre ideen om, at data kan stå alene: Forestillingen om at med store mængder af de rette data bliver menneskelig fortolkning eller teoretisk forklaringskraft overflødig, fordi dataene taler for sig selv. Medie- og kommunikationsforskningen peger – i lighed med andre human- og samfundsvidenskabelige perspektiver – på, at "data" altid må udvælges, bearbejdes og

fortolkes for at gøre en forskel og skabe værdi – både for de systemer, der opsamler og anvender data til automatisering af processer, og for de mennesker for hvem data integreres og bliver en kilde til mening og refleksion i hverdagen. Data ”indkodes” og ”afkodes”. Empiriske studier af, hvordan almindelige mennesker anvender såkaldte selv-tracking teknologier (apps og wearables til at monitorere fx fysisk aktivitet, humør, søvn eller produktivitet) i privatliv, arbejdsliv og som patienter i sundhedssystemet, viser eksempelvis, at kontekstviden og fortolkningskompetence spiller en væsentlig rolle for, hvordan vi afkoder data om os selv: Hvad bestemte data om os betyder, hvordan vi bør handle på de data-input, vi får, og hvilken hjælp vi evt. har brug for (fx fra fagpersoner), for at selv-tracking overhovedet kan blive en meningsfuld ressource i vores stræben efter det gode, dataficerede liv. Den viden kan bidrage til at kvalificere, hvor data-drevne løsninger er mest hensigtsmæssige.

For det andet udfordrer kommunikationsforskningen en udbredt forestilling om, at den digitale udvikling i sin nuværende form er uafvendelig. Den historiske medie- og kommunikationsforskning viser, at medier nok skaber mulighedsbetingelser og begrænsninger for menneskelig handling og samfundsmæssig organisering, men de determinerer ikke selvsamme. Gennem historien er der talrige eksempler på, at medieteknologier, der var udviklet med én bestemt intention, i praksis udviklede sig i en anden retning bl.a. på grund af mediebrugernes kreative og flerfoldige anvendelser. Telefonen var oprindelig tænkt som et broadcast-medium, fx til trans-

mission af musik over afstand, men udviklede sig som bekendt til et medie for interpersonel kommunikation. Ser vi på udviklingen i det digitale landskab, er forestillingen om uafvendelighed i nogen grad bygget ind i en konsensus om, at digitale systemer og teknologier er ”black boxes”, hvis tekniske virkemåde vi ikke kan tilnærme os. Og hvis vi ikke kan vide noget om, hvad der foregår, bliver det svært at ændre på noget og afværge de mest negative konsekvenser af dataficeringen. Forskning i kommunikationsinfrastrukturer forsøger imidlertid at gøre op med den forestilling. Ved hjælp af empiriske undersøgelser af digitale infrastrukturer kan man faktisk lære en hel del om deres virkemåder, organisering, forretningsmodeller og politisk-økonomiske forhold. Vi undersøger, fx den måde tredjepartstjenester (fx cookies) optræder sammen på bestemte typer af websites, og den måde data rejser igennem digitale systemer. Det gør vi ved at ”høste” af tredjepartstjenester på internettet både i Danmark og på tværs af lande og med brug af bl.a. netværksanalyser. På den måde kan vi kortlægge centrale aspekter af dataficeringen. Den netbaserede detailhandel opsamler og bruger fx data anderledes end nyhedsmedier eller kommuner. Den type infrastrukturforskning kan hjælpe med at kvalificere, hvilke slags persondataopsamling og analyse, der er legitim og etisk forsvarlig, og hvilke vi som samfund bør overveje at regulere. Det kan også bidrage til at afdække, hvor omfattende den tracking af individer, der finder sted i Danmark, er sammenlignet med andre steder i verden, og hvordan de positive og negative implikationer af tracking af borgerne afvejes i forskellige nationale kontekster.

“...hvis vi ikke kan vide noget om, hvad der foregår, bliver det svært at ændre på noget og afværge de mest negative konsekvenser af dataficeringen.”
